

מבט על, גיליון 793, 9 בפברואר 2016

הדרך לבית הלבן: דונלד טראמפ, פופוליזם, והאם "הכללים המקובלים" תקפים עדיין?

עודד ערן ואואן אלתרמן

שנה בלבד לאחר שהחל המסע הארוך לבחירות לנשיאות ארצות הברית, שיתקיימו בנובמבר 2016, כבר זכה המרוץ לכותרת: "הכללים המקובלים אינם תקפים עוד". או שמא הם עדיין תקפים? יש שיאמרו שעלייתו של דונלד טראמפ לצמרת התמיכה הרפובליקנית מותחת לקצה את "הכללים המקובלים" של הפוליטיקה האמריקנית. אחרים צופים, כי "הכללים המקובלים" עוד ישובו וידיחו את טראמפ. כך או כך, לעצם עלייתו של טראמפ יש חשיבות, ובכלל זאת עבור ישראל.

האמרה החוזרת "הכללים המקובלים אינם תקפים עוד" הפכה בתקשורת האמריקאית לסיסמה המתארת את המרוץ הבלתי-שגרתי למועמדות המפלגה הרפובליקנית. טראמפ מוביל בשטח מזה חודשים ומביס בהתמדה את המועמדים שזוכים לגיבוי הממסד, דוגמת ג'ב בוש (הבן והאח של נשיאי העבר) והסנטור מרקו רוביו מפלורידה. בינתיים החל לפרוץ מועמד אנטי-ממסדי נוסף לצדו של טראמפ, הסנטור טד קרוז מטקסס, כשמתפתחת היריבות בינו לבין רוביו – שניהם כוכבים אמריקנים צעירים ממוצא קובני. ההצלחה של המועמדים מבחוץ הובילה מומחי תקשורת רבים לנבא שטראמפ יוכל לנצח, על רקע הרתיעה מהממסד הרפובליקני בווינגטון, אשר צומחת ומתחזקת מלמטה, בשטח. טראמפ כבר שרד שורה ארוכה של מחלוקות, ובמיוחד את קריאתו לאסור כניסה לארצות הברית על מוסלמים שאינם אזרחים. לדברי המומחים, דרכו של טראמפ לטענה למועמדות המפלגה ולזכייה בה, היא יציבה.

אולם, בעוד עיתונאים עסוקים בלהצהיר על קץ "הכללים המקובלים", מתקבצים אנליסטים רבים, עיתרי נתונים, שדווקא חולקים על הערכה זו. צבא פרשנים חדש זה, שחלוצו לפני כארבע שנים היה אנליסט הגיו יורק טיימס נייט סילבר, מסתמך על מודלים כמותיים כדי לנבא את הזוכים בבחירות. המודלים הכמותיים מראים, כי מועמדים אנטי-ממסדיים, כמו טראמפ, אינם זוכים בסופו של דבר. בבוא העת הממסד משחרר את כוחו הנסתר וממנה את אחד מאנשיו. זה אולי לא יקרה עד הוועידה המפלגתית הראשונה, שתיערך באיווה ב-1 בפברואר, או עד הפריימריס שיתקיימו בניו המפשייר ב-9 בפברואר, אך עד שיתקיימו פריימריס נוספים, בפברואר ומארכס, הממסד עשוי לזכות במרוץ לטווח הארוך – עוד קודם להתכנסות ועידת המפלגה הרפובליקנית וכן ועידת המפלגה הדמוקרטית, ביולי.

אנליסטים אלה יתבררו אולי כצודקים (כשם שקרה בבחירות לנשיאות, שנערכו ב-2012), אך עדיין צפוי שלזרם הפופוליסטי של המפלגה הרפובליקנית, בהובלת טראמפ, תהיה השפעה על הפוליטיקה האמריקנית. כבר עתה נוצר לו זרם נגדי בקמפיין הדמוקרטי, בדמות הצלחתו של הסנטור ברני סנדרס מוורמונט. למרות שאין זה סביר שהוא יצליח לנצח את המובילה במרוץ הילרי קלינטון, מדובר במועמד שתמיכתו הבלתי-מתנצלת ב"סוציאליזם דמוקרטי", כפי שהוא מכנה את עמדתו, וכן יציאתו נגד "מעמד המיליארדרים", זוכות לאהדת הדמוקרטים בשטח.

פופוליסטים מהימין ומהשמאל גם יחד שואבים כוח מהקיפאון העיקש של ההכנסה הממוצעת באמריקה, שלא גדלה במשך שלושים שנה. לכל אורך הקשת הפוליטית, פרשנים אמריקנים מסכימים שהמערכת הכלכלית של המדינה כשלה כשמדובר במעמד הביניים. טראמפ רואה את הפתרון במלחמה בהגירה הלא-חוקית ובחיזוק עסקאות סחר; סנדרס מצדו רואה את הפתרון בשינוי מדיניות המס ובמתן השכלה גבוהה חינוך; ושניהם מסכימים אשר לשורש הבעיה – האליטות, שניצלו – לטובתם האישית – מיליונים מבני מעמד הביניים באמריקה.

אמנם, הוויכוח הוא ביסודו ויכוח פנימי, אולם עשויות להיות לו השפעות לא-צפויות על מדיניות החוץ האמריקנית. טראמפ מותח קו בין הטיפול הרופס של האליטות הפוליטיות בהגירה הלא-חוקית, לבין אי-יכולתן לשאת ולתת על עסקאות סחר ולקרוא תיגר על אויבים מבחוץ. הגיון זה הוביל אותו לעלות מדרגה ברטוריקה שלו אחרי מתקפות הטרור בפריס ובסן ברנרדינו, לקרוא

"לפוצץ לעזאזל את דאע"ש" ולאסור כניסה של מבקרים מוסלמים. עבור טראמפ, פופוליזם מוביל למדיניות חוץ תקיפה יותר, לפחות מבחינה רטורית.

יצוין שבדרך כלל פופוליזם אמריקני לא נטה לכיוון הזה. ייתכן שהאליטות יצטרכו להסביר בעתיד, ובמונחים ברורים יותר, מדוע, למשל, המעורבות האמריקנית במזרח התיכון תורמת להכנסות מעמד הביניים. פופוליזם יכול להוביל את ארצות הברית למעורבות פחותה מעבר לים ולתחושה שהמושג המופשט של "אינטרסים לאומיים" שנמצאים בסכנה עקב הסתבכויות במדינות זרות, זוכה לעליונות לא מוצדקת על פני הצרכים הישירים יותר של "בניית האומה בבית". נכון להיום, ממשל אובמה אימץ את הגישה המהוססת יותר של "להישאר בבית", בעוד הפופוליזם הרפובליקני התוקפני תובע עמדה אגרסיבית יותר.

הפופוליזם פחות צפוי מהפוליטיקה של האליטות, שנוטה להמשכיות וליציבות בגישה. ואכן, בעשורים האחרונים התאגדה הפוליטיקה של האליטות סביב תמיכה בקשר ההדוק בין ישראל לארצות הברית. עבור ישראל ותומכיה, זהו הישג נכבד. אך פופוליזם יכול להיות מפלג יותר. בקרב דמוקרטים, פופוליזם יכול להתחבר עם מה שהוא כבר כיום שחיקה בתמיכה בישראל. אי-נחת מישראל וטינה לאליטות יכולים לחבור יחדיו לכדי נרטיב בסגנון 'דויד וגוליית', שלפיו מעשי עוול מצד ישראל זוכים לתמיכת האליטות הפוליטיות בארצות הברית. בצד הרפובליקני, מגמה פופוליסטית זו כבר צצה בהופעה של דונלד טראמפ בפני הקואליציה הרפובליקנית היהודית, כשאמר לנוכחים שכנראה הם לא יתמכו בו משום שהוא "לא רוצה את הכסף" שלהם.

טראמפ טשטש את הקווים לגבי השאלה האם יהודים – ומתוך כך ישראל – הם חלק מהמאבק נגד האסלאם או שהם אליטות שאינן משתייכות למעמד הפועלים הלבן, שאת תמיכתו טראמפ מטפח. מדובר בניסוח המוכר היטב ליהדות החרדה בתפוצות: פופוליזם שגולש לכדי טינה (או חיפוש שער לעזאזל) בדמות היהודים, או המדינה היהודית. התגבשות תפיסה כזו אמנם נכשלה פעם אחר פעם באמריקה שלאחר מלחמת העולם השנייה, אך האפשרות הזו קיימת.

לכן, עבור ישראל ותומכיה, האופציה הטובה ביותר, היא להטמיע את החיוניות הידועה שלה בפוליטיקה האמריקנית ולבנות גשרים עם נושאי הנס הפופוליסטי, ובה בעת לשמור על הקשרים עם כל הממסד. זהו האיזון העדין שראש הממשלה בנימין נתניהו ניסה להשיג כאשר הסכים להיפגש עם טראמפ במהלך ביקורו המתוכנן בישראל, וניתן לשער שהוקל לו כאשר טראמפ ביטל את הביקור. דבר דומה ניתן לומר גם לגבי הביקור של המועמד הרפובליקני בן קרסון, שנכון לעכשיו בוטל גם הוא.

בזמנים של פער מפלגתי מתמשך בגישות כלפי ישראל, הצורך לאזן בין פוליטיקה אליטיסטית לפופוליסטית בולט במיוחד בקרב הדמוקרטים. ישראל בת מזל שהגיבור הפופוליסט של הבחירות האלה הוא ברני סנדרס, שאינו שותף לעוינות כלפיה, כפי שסביר שחשים רבים מתומכיו. אולם, בשנים הקרובות, אפשר שישראל ותומכיה לא יהיו ברי מזל. בעתיד, ייתכן שפופוליסט דמוקרטי, או אפילו רפובליקני, ינסה "לשחוט את הפרה הקדושה" שנקראת יחסי ארצות הברית וישראל, כחלק מניסיון להשתלט על עדר "הפרות הקדושות" של האליטות. עם הזמן, עלולה להישחק התמיכה הציבורית האמריקנית בישראל ולפגוע במרקם היחסים המיוחדים בין המדינות.

לעת עתה מדובר במצב היפותטי בלבד ויש לברך על כך, אך מנגד אין להישאר שאננים. המועמדים שעולים כיום על במות העימותים הפוליטיים בארצות הברית מאוחדים בלי יוצא מהכלל בתמיכתם בישראל, אך יש להתמיד במאמצים לבנות תמיכה ציבורית שתבטיח שבמות אלה יישארו ידידותיות לישראל גם בעתיד.